

Ankara Üniversitesi Yayın No: 747

APAM Yayın No: 26

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
ASYA-PASİFİK ÇALIŞMALARI
UYGULAMA VE ARAŞTIRMA MERKEZİ (APAM)

TÜRKİYE'DE FİLİPİNLER ÇALIŞMALARI-I

TÜRKİYE'DE FİLİPİNLER ÇALIŞMALARI-I

Yayına Hazırlayanlar
A. Merthan DÜNDAR
Ömer Faruk ÇİNGİR

ISBN: 978-605-136-625-8

9 786051 366258

Ankara Üniversitesi Basımevi
<http://basimevi.ankara.edu.tr>

Para ile Satılamaz.

Ankara - 2023

Para ile Satılamaz

TÜRKİYE’DE FİLİPİNLER ÇALIŞMALARI - I

Yayına Hazırlayanlar
A. Merthan DÜNDAR
Ömer Faruk ÇINGİR

Ankara - 2023

Ankara Üniversitesi Yayınları No: 747
Asya-Pasifik Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
APAM Yayınları: 26

Ankara Üniversitesi Yayınları, Yüksek Öğretim Kurulunca tanınan ve yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer alan uluslararası yayın niteliğindedir.

ISBN: 978-605-136-625-8

Yazarların görüşlerinin sorumluluğu kendilerine aittir.

Redaktörler
M. Aysun HARPER
Gözde GÖKOVA KURT

Baskı Yeri:
Ankara Üniversitesi Basımevi
İncitaşı Sokak No: 10 06510 Beşevler/ANKARA
Tel: (0312) 213 66 55
Basım Tarihi: 27/01/2023

İÇİNDEKİLER

A. Merthan DÜNDAR	
<i>Sunuş</i>	5
Ömer Faruk ÇINGİR	
<i>Türkiye'den Filipinler'e Bakmak</i>	7
Abdulhamid GUNDA	
<i>Türkiye'de Filipinli İşçi Göçü</i>	19
Adrienne Mae ASKALİ	
<i>Filipinler Başkanları ve Demokratik Kurumlar</i>	45
Hadza Min Fadhli ROBBY	
<i>Endonezya ve Filipinler'de Yükselen Popülizm: Jokowi ve Duterte Örneği</i>	63
Gökberk DURMAZ	
<i>Filipinler-Japonya İlişkileri: Uluslararası Göç Bağlamında Bir Değerlendirme</i>	81
Emine SİCİM KAPLAN	
<i>Miyazaki Tōten ve Filipinler Devrimi Odağında Pan-Asyacılık İdeolojisi'nde Filipinler'in Yeri</i>	95
Gökçen KAPUSUZOĞLU	
<i>Çin Kaynaklarında Filipinler</i>	113
Ahmet Faruk IŞIK	
<i>Filipinler Ekonomisi ve Ülkedeki Çin Yatırımları</i>	121
Selen BEDER - Oğuz Can TURGAY	
<i>Filipinler'de Tarım</i>	129
Haluk KARADAĞ	
<i>Bölgesel Barış ve İş Birliği Dinamiklerinde Filipinler Cumhuriyeti'nin Rolü</i>	149

Ahmet Yiğitalp TULGA	
<i>Yumuşak Terörizm Konseptinin Türkiye ve Filipinler'deki Terör</i>	
<i>Korkusu Üzerindeki Etkileri</i>	159
Tuana Fulya ÖZMEN	
<i>Filipinler Hakkında</i>	181

BÖLGESEL BARIŞ VE İŞ BİRLİĞİ DİNAMİKLERİNDE FİLİPİNLER CUMHURİYETİ'NİN ROLÜ

*Haluk KARADAĞ**

Giriş

XVI. yüzyılda İspanya Krallığı hâkimiyetine giren Filipinler, 20. yüzyılın başlarında Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) kontrolü altına geçmiştir. 2. Dünya Savaşı'nın ardından ABD, Filipinler'in bağımsızlığını tanımıştır. 1965 yılında Filipinler'de devlet başkanı olarak seçilen Ferdinand Marcos, ülkenin kaderini seçimlerle devrildiği 1986 yılına kadar elinde bulundurmuştur. Günümüzde birçok adanın oluşturduğu Filipinler Cumhuriyeti, Güneydoğu Asya Bölgesi'nin önemli bir siyasi gücü hâline gelmiştir. Birleşmiş Milletler örgütünün kurucu üyeleri arasında yer alan Filipinler, aynı zamanda Dünya Ticaret Örgütü, ASEAN ve Doğu Asya Zirvesi üye ülkeleri arasında yer almaktadır. ABD ile zaman zaman müttefiklik ilişkileri içerisinde olan Filipinler, bölgesel barış ve iş birliği kapsamında önemli roller üstlenmektedir. Bu kapsamda Kore ve Vietnam savaşlarında ABD'nin yanında savaşa katılmış ve ABD liderliğinde Sovyetler Birliği'ni yalıtma doktrini (containment doctrine) bağlamında teşkil edilen SEATO örgütünde yer almış ve son olarak Irak Savaşı'nda ABD tarafından teşkil edilen koalisyona askerî kuvvet göndererek destek vermiştir. Ayrıca Birleşmiş Milletler Barış Operasyonları kapsamında Kamboçya ve Doğu Timor'a barış gücü göndererek bölgesel barış ve iş birliğine katkı sağlamıştır. Bulunduğu coğrafyada Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) başta olmak üzere diğer bölge ülkeleri ile birtakım problemleri bulunan ülkenin en önemli sorunları arasında Spratley Adaları ve Scarborough Sahili'nin aidiyet sorunu ile ÇHC'nin Filipinler deniz alanları üzerindeki hâkimiyet iddiaları gelmektedir. Bütün bunların yanı sıra, Filipinler Cumhuriyeti'nin ülke içerisinde ayrılıkçı bir takım silahlı örgütlerle mücadele etmekte olduğu görülmektedir. Aşağıda, bahse konu problem alanlarına ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

* Doç. Dr., Başkent Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesi, hkaradag@baskent.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7577-763X.

Filipinler Cumhuriyeti ve Uluslararası Örgütler

Filipinler Cumhuriyeti, 1945 yılında imzalanan Birleşmiş Milletler Örgütü'nün kurucu 51 üyesi arasında yer almış¹ ve Örgütün kuruluşundan kısa bir süre sonra ortaya çıkan Kore Savaşı sürecinde BM Güvenlik Konseyinin Yarımada'ya asker gönderme çağrısına uyarak yaklaşık 1.400 askeri personelden oluşan bir tabur görev kuvveti göndermiştir. Savaş müddetince toplamda beş taburdan müteşekkil 7.420 kişilik askerî kuvvet ile bu savaşa destek sağlayan Filipinler Cumhuriyeti, uluslararası barış ve güvenliğe doğrudan katkı sağlayan ülkeler arasında yer almıştır.² Bununla birlikte Birleşmiş Milletlerin en önemli organı olan BM Güvenlik Konseyi'ne dört dönem (1957, 1963, 1980-1981, 2004-2005) geçici üye seçilmiştir.³ Birleşmiş Milletlerin ardından, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nın yerine kurulan Dünya Ticaret Örgütü'ne 1 Ocak 1995 tarihinde ilk üye olan devletlerarasında yer alan Filipinler⁴ küresel ekonomik iş birliğine katkı sağlamak arzu ve isteğini göstermiş ve göstermeye devam etmektedir. 8 Ağustos 1967 tarihinde ise Filipinler, Endonezya Malezya, Singapur ve Tayland'dan oluşan beş ülke tarafından kurulan Güneydoğu Asya Ülkeleri İş Birliği Teşkilatı (ASEAN) ile genel olarak ekonomik ve güvenlik alanında söz konusu ülkeler arasındaki iş birliği çabalarını yürütmektedir. Günümüzde Myanmar, Laos, Vietnam, Tayland ve Kamboçya'nın katılımıyla üye sayısı onu bulan ASEAN örgütü (Şekil-1), yukarıda zikredildiği üzere ekonomik, sosyal, kültürel, teknik, eğitim ve ortaklaşa çalışmaların yapılabileceği diğer tüm alanlarda üye devletlerarasında iş birliği çabaları ile bölgesel güvenlik ve istikrarın sağlanması faaliyetlerini gerçekleştirebilme amacıyla çalışmalarını sürdürmektedir. Söz konusu faaliyetlerini ise uluslararası hukuk kurallarını gözeterek hakkaniyet ilkesi çerçevesinde Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ne uygun olarak icra etme gayreti içerisinde.⁵ Bu bağlamda, bölgesel kalkınma ve güvenlikte önemli bir yere sahip olan ASEAN içerisinde Filipinler de etkin bir aktör olarak görev almaktadır. ASEAN dışında Filipinler Cumhuriyeti'nin dâhil olduğu diğer bir organizasyon ise G-24 adı verilen hükümetler arası bir gruptur. Bahse konu örgütlenme 1971 yılında Afrika, Latin Amerika ve Karayipler, Asya ve Avrupa'dan bazı gelişmekte olan ülkelerin katılımıyla meydana gelmiştir. Özellikle ekonomik konularda birbirine destek olmak amacıyla kurulan yapı, 29 üye ülkeden

¹ United Nations, Growth in United Nations membership, <https://www.un.org/en/about-us/growth-in-un-membership> (Erişim: 12 Temmuz 2022).

² Filipinler Seul Büyükelçiliği, Embassy of the Republic of the Philippines, <http://www.philembassy-seoul.com/dafa.asp> (Erişim: 13 Temmuz 2022).

³ Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, United Nations Security Council Countries Elected Members, <https://www.un.org/securitycouncil/content/countries-elected-members>, (Erişim: 13 Temmuz 2022).

⁴ World Trade Organization, Members and Observers, https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm (Erişim: 13 Temmuz 2022).

⁵ Güneydoğu Asya Ülkeleri İş Birliği Teşkilatı, The Founding of ASEAN, <https://asean.org/about-asean/the-founding-of-asean/> (Erişim: 15 Temmuz 2022).

müteşekkildir.⁶ II. Dünya Savaşı sonrasında dünya üzerinde ABD liderliğinde kurulmuş olan Batı hegemonyasına karşı mücadele için teşkil edilen Bağlantısızlar Hareketi⁷ de Filipinler Cumhuriyeti'nin üye olduğu önemli bir uluslararası organizasyondur. Bütün bu süreçler göstermektedir ki Güneydoğu Asya coğrafyasının önemli ülkelerinden birisi olan Filipinler Cumhuriyeti, uluslararası iş birliği için çalışan ve yine uluslararası hukuka uygun şekilde bu iş birliğini geliştirmek için adımlar atan bir aktör konumunu sürdürmektedir.

Şekil 1. ASEAN üye ülkeleri⁸

⁶ G-24 Intergovernmental Group of Twenty Four, History, <https://www.g24.org/history/>, (Erişim: 13 Temmuz 2022).

G-24 Intergovernmental Group of Twenty Four, Members, <https://www.g24.org/members/>, (Erişim: 13 Temmuz 2022).

⁷ Archie Singham and Shirley Hune, The Black Scholar, March/April 1987, Vol. 18, No. 2, Eighth Non-Aligned Summit Harare-1986 (March/April 1987), pp. 48-57.

⁸ Council on Foreign Relations, What is ASEAN?, <https://www.cfr.org/backgrounder/what-asean> (Erişim: 15 Temmuz 2022).

Filipinler Cumhuriyeti ve Uluslararası Barış ve Güvenlik

Birleşmiş Milletlerin kurucu üyelerinden birisi olan Filipinler Cumhuriyeti'nin küresel barış ve güvenliğe yaptığı katkılardan yukarıda kısaca bahsedilmişti. Ancak Filipinler'in Kore Savaşı ile başlayan süreçte oynamış olduğu rol azımsanmayacak derecede önemlidir. Söz konusu katkılar birçok devletin savaşa katılmaktan imtina ettiği durumda ortaya çıktığı için diğer ülkeler nezdinde de kıymetli olmuştur. Kore Yarımadası'ndaki savaş dışında Filipinler hükûmeti almış olduğu kararla 1992 yılında Birleşmiş Milletler Barış Operasyonlarına iştirak etmeye başlamıştır. Anılan yıl, toplam 352 personel ile Birleşmiş Milletler Kamboçya Geçiş Süreci Yetkili Misyonuna (UNTAC) katkı sağlamıştır.⁹

Filipinler, 1999 yılında Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Misyonlarına toplam 63 personel görevlendirmiştir. Söz konusu personelin 23 tanesi Kosova'da meydana gelen savaş sonucunda polis kuvveti olarak kolluk vazifesi için görevlendirilirken toplamda 40 personel (19'u askeri gözlemci ve 21'i polis kuvveti) Endonezya ile Doğu Timor arasında cereyan eden savaşta Birleşmiş Milletlerin Doğu Timor'a asker gönderme çağrısı ile birlikte BM Doğu Timor Barışı Koruma Misyonu olarak bilinen UNTAET'te görev yapmıştır.¹⁰ Bir yıl sonra yani 2000 yılına gelindiğinde Filipinler hükûmeti Doğu Timor'a gönderdiği personel miktarını büyük oranda arttırarak toplamda 807 personel görevlendirmesi yapmıştır. Söz konusu personelin 9'u askerî gözlemci, 105'i polis ve 631'i de muharip olarak görevlendirilmiş ve bu mevcutlar ile Filipinler, BM Barışı Koruma Misyonlarına personel gönderen 89 ülke içerisinde 17. sıraya yükselmiştir.¹¹ Zaman içerisinde Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Misyonlarına görevlendirdiği personel miktarında azalma görülse de Filipinler Cumhuriyeti'nin küresel ve bölgesel barış ve güvenlik meselelerine kayıtsız kalmadığı hatta her daim katkı sağlamayı arzuladığını görmek mümkündür.

⁹ UN Peacekeeping Troop and Police Contributors, Summary of Contributions to Peacekeeping Operations by Countries as of 31 December 1992, <https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/dec-1992.pdf>, (Erişim: 17 Temmuz 2022).

¹⁰ UN Peacekeeping Troop and Police Contributors, Monthly Summary of Troop Contribution to United Nations Operations as of 31 December 1999, <https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/dec-1999.pdf>, (Erişim: 17 Temmuz 2022).

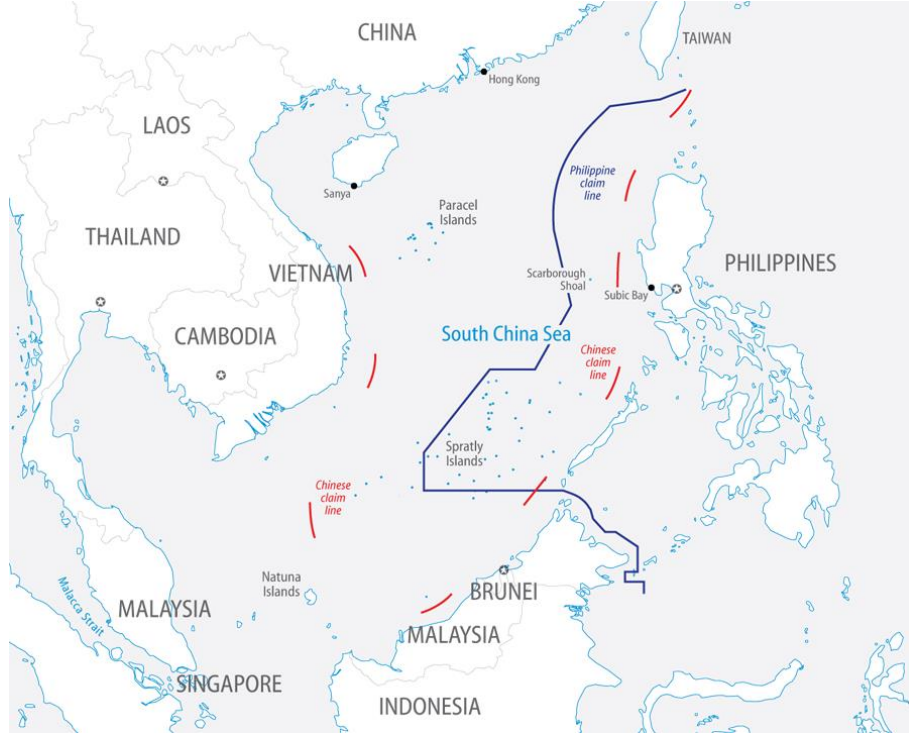
¹¹ UN Peacekeeping Troop and Police Contributors, Monthly Summary of Troop Contribution to United Nations Operations as of 31 December 2000, https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/pk_nationalcontrib_2000-12_p-o-t-tot-rank_dec2000.pdf, (Erişim: 17 Temmuz 2022).

Filipinler Cumhuriyeti ve Bölgesel Siyasi Sorunlar

Filipinler'in bölgede karşılaştığı en temel problem alanı Çin Halk Cumhuriyeti ile yaşadığı deniz yetki alanları meselesidir. Burada Şekil-2'de gösterilen tabloda yer alan ÇHC tarafından oluşturulan ve bölge ülkelerinin deniz yetki alanlarını da içerisine alan “dokuz çizgi hattı (nine dash line)” önemli bir yere sahiptir. Tarihsel haklarına dayanarak oluşturduğu dokuz çizgi hattı aslında sadece Filipinler ile ilgili bir konu olmayıp diğer bölge ülkelerini de içine almaktadır. Ancak bu ülkelerden sadece Filipinler Cumhuriyeti, dönemin devlet başkanı olan Benigno Aquino III zamanında Uluslararası Daimî Tahkim Mahkemesi'ne başvurarak hakkını aramış ve neticede Mahkeme, Filipinler lehine karar vererek ÇHC'nin Filipinler deniz alanları üzerinde hak iddiasını uluslararası hukuka göre hukuk dışı bulmuştur. Kısaca ifade etmek gerekirse Şekil-2'deki harita üzerinde de görüldüğü gibi ÇHC'nin üzerinde hak iddiasında bulunduğu Spratly Adaları ile Scarborough Sahili'nin Filipinler'e ait olduğu, bu bölgedeki denizlerde yapılan balıkçılık ve deniz altında bulunan alanlar üzerinde Filipinler'in hakkı olduğu ve ÇHC'nin tarihsel haklar iddialarının BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne (UNCLOS) aykırı olduğu hususları Lahey'de bulunan Daimî Tahkim Mahkemesi tarafından kabul edilmiş olmaktadır. Ayrıca Çin Sahil Güvenlik unsurlarının Filipinler'e ait gemileri engellemesinin ve ÇHC'nin bölgede yapay adalar inşa etmesinin Filipinler'in haklarını ihlal ettiğini ifade ederek uluslararası hukuka göre aykırılık tespit ettiğini açıklamıştır.¹² Bu noktada şunu da açıkça ifade etmek gerekir ki ABD ile ÇHC arasındaki küresel ekonomik rekabetin de bu bölgedeki ihtilaflarda zaman zaman belirleyici bir rolü olabilmektedir. Dolayısıyla Filipinler'in Aquino III döneminde iyi olan ABD ile ilişkileri, bu dönemin ardından yönetime gelen Rodrigo Duterte'nin anti-Amerikan görüşlere sahip olması ve ÇHC ile ilişkileri iyileştirme/geliştirme çabası içerisinde olması nedeniyle değişkenlik göstermiştir. Hatta anılan dönemde Filipinler'in Uluslararası Ceza Mahkemesi üyeliğinden ayrılması, Birleşmiş Milletler Örgütü ve onun diğer organlarından çıkma yönünde Duterte hükümetinden yapılan tehditkâr açıklamalar bu yöndeki açılımların bir göstergesi konumundadır.¹³

¹² Selahattin Doğan (Çev.), Güney Çin Denizi Tahkim Davası (Filipinler Cumhuriyeti/Çin Halk Cumhuriyeti) Küresel Bakış, Yıl:6, Sayı:21 (Aralık 2016) ss.23-28.

¹³ Javate de Dios, A. (2022). Democracy Under Strain in the Philippines: The Populist Politics and Diplomacy of President Rodrigo Duterte. In: Patman, R.G., Köllner, P., Kiglics, B. (eds) From Asia-Pacific to Indo-Pacific. Global Political Transitions. Palgrave Macmillan, Singapore.

Şekil 2. Filipinler ve Çin Halk Cumhuriyeti Arasındaki Deniz Yetki Alanları Sorunu

Netice itibarıyla Duterte hükûmeti döneminde “sadece bir kâğıt” olarak ifade edilen deniz yetki alanlarındaki hukuki kazanım için dönemin başkanı Duterte “çöp tenekesine atılacak bir kâğıt” ifadesini kullanmış ve anlaşma ÇHC üzerinde kullanılacak hukuki bir argüman olmaktan çıkmış görünmektedir.¹⁴ Ne var ki seçimleri kazanarak 2022 yılında göreve gelen Ferdinand Marcos Jr. başkanlığındaki hükûmet, Filipinler topraklarının bir milimetrekaresini dahi başka ülkelere bırakmayacağını ifade ederek bu politikadan tekrar geri dönüş sinyalleri vermiştir.¹⁵

¹⁴ Neil Arwin Mercado, Duterte on PH court win over China: ‘That’s just paper; I’ll throw that in the wastebasket’, Inquirer.net, <https://newsinfo.inquirer.net/1427860/duterte-on-ph-arbitral-win-over-china-papel-lang-yan-itatapon-ko-yan-sa-waste-basket>, (Erişim: 20 Temmuz 2022)

¹⁵ Sebastian Strangio, Philippine Foreign Secretary Hails South China Sea Ruling on 6th Anniversary, The Diplomat, <https://thediplomat.com/2022/07/philippine-foreign-secretary-hails-south-china-sea-ruling-on-6th-anniversary/>, (Erişim: 20 Temmuz 2022)

Sonuç

Tarihsel süreçte küresel ve bölgesel barış ve iş birliğine katkı sağlayan Filipinler Cumhuriyeti, söz konusu tutumunu günümüzde de sürdürmektedir. Her ne kadar ülke içerisinde terörizmle mücadele vb. birtakım sorunları mevcut olsa da Birleşmiş Milletler başta olmak üzere birçok uluslararası örgüte üyeliği bulunmaktadır. Güneydoğu Asya bölgesinin istikrarlı ülkelerinden birisi olan Filipinler Cumhuriyeti güçlü bir silahlı kuvvetleri de bünyesinde bulundurmaktadır. Çoğulcu bir demokrasi kültürünün yerleşmiş olduğu takımda ülkesinde pek çok ülkede olduğu gibi sorunlar mevcuttur. Ancak hükümetler sorunlarını çözmede demokrasi kültürünün avantajlarını kullanma gayreti içerisinde. Bunların yanı sıra, Filipinler, sayıca yoğun olan nüfusunun dışında ekonomik olarak da gelişmekte olan ülkeler arasında yer almaktadır. Bulduğu coğrafyada ÇHC ve ABD gibi iki küresel rakip arasında cereyan eden rekabetten etkilenme durumları, bölgede bulunan diğer devletler gibi ülkenin geleceğe yönelik kararlarını etkileyebilmektedir. Bu nedenle Filipinler Cumhuriyeti'nin küresel iş birliği içerisinde ve istikrarlı bir yapı ile uluslararası sistemde önemli bir bölgesel aktör olacağı değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, United Nations Security Council Countries Elected Members, <https://www.un.org/securitycouncil/content/countries-elected-members>, (Erişim: 13 Temmuz 2022).
- Council on Foreign Relations, What is ASEAN?, <https://www.cfr.org/backgrounder/what-asean> (Erişim: 15 Temmuz 2022).
- Dios, Javate de A. (2022). Democracy Under Strain in the Philippines: The Populist Politics and Diplomacy of President Rodrigo Duterte. In: Patman, R.G., Köllner, P., Kiglics, B. (eds) From Asia-Pacific to Indo-Pacific. Global Political Transitions. Palgrave Macmillan, Singapore.
- Doğan, Selahattin (Çev.) Güney Çin Denizi Tahkim Davası (Filipinler Cumhuriyeti/Çin Halk Cumhuriyeti) Küresel Bakış, Yıl:6, Sayı:21 (Aralık 2016) ss.23-28.
- Filipinler Seul Büyükelçiliği, Embassy of the Republic of the Philippines, <http://www.philembassy-seoul.com/dafa.asp> (Erişim: 13 Temmuz 2022).
- G-24 Intergovernmental Group of Twenty Four, History, <https://www.g24.org/history/>, (Erişim: 13 Temmuz 2022).
- G-24 Intergovernmental Group of Twenty Four, Members, <https://www.g24.org/members/>, (Erişim: 13 Temmuz 2022).
- Güneydoğu Asya Ülkeleri İş Birliği Teşkilatı, The Founding of ASEAN, <https://asean.org/about-asean/the-founding-of-asean/> (Erişim: 15 Temmuz 2022).
- Mercado, Neil Arwin. Duterte on PH court win over China: ‘That’s just paper; I’ll throw that in the wastebasket’, Inquirer.net, <https://newsinfo.inquirer.net/1427860/duterte-on-ph-arbitral-win-over-china-papel-lang-yan-itatapon-ko-yan-sa-waste-basket>, (Erişim: 20 Temmuz 2022).
- Singham, Archie and Hune, Shirley. The Black Scholar, March/April 1987, Vol. 18, No. 2, Eighth Non-Aligned Summit Harare-1986 (March/April 1987), pp. 48-57.
- Strangio, Sebastian. Philippine Foreign Secretary Hails South China Sea Ruling on 6th Anniversary, The Diplomat, <https://thediplomat.com/2022/07/philippine-foreign-secretary-hails-south-china-sea-ruling-on-6th-anniversary/>, (Erişim: 20 Temmuz 2022).
- UN Peacekeeping Troop and Police Contributors, Monthly Summary of Troop Contribution to United Nations Operations as of 31 December 1999, <https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/dec-1999.pdf>, (Erişim: 17 Temmuz 2022).

UN Peacekeeping Troop and Police Contributors, Monthly Summary of Troop Contribution to United Nations Operations as of 31 December 2000, https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/pk_nationalcontrib_2000-12_p-o-t-tot-rank_dec2000.pdf, (Erişim: 17 Temmuz 2022).

UN Peacekeeping Troop and Police Contributors, Summary of Contributions to Peacekeeping Operations by Countries as of 31 December 1992, <https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/dec-1992.pdf>, (Erişim: 17 Temmuz 2022).

United Nations, Growth in United Nations membership, <https://www.un.org/en/about-us/growth-in-un-membership> (Erişim: 12 Temmuz 2022).

World Trade Organization, Members and Observers, https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm (Erişim: 13 Temmuz 2022).